

El Dret civil català en el context europeu

est

Materials de les Dotzenes
Jornades de Dret Català
a Tossa

26 i 27 de setembre de 2002

El Dret civil català en el context europeu

Materials de les Dotzenes Jornades de Dret Català a Tossa

El Dret civil català en el context europeu

Materials de les Dotzenes Jornades de
Dret Català a Tossa

Coord:
ÀREA DE DRET CIVIL,
UNIVERSITAT DE GIRONA

Girona 2003

Documenta
Universitaria

Reservats tots els drets. El contingut d'aquesta obra està protegit per la Llei, que estableix penes de presó i/o multes, a més de les corresponents indemnitzacions per danys i perjudicis per a aquells que reproduïssin, plagiessin, distribuïssin o comunicuessin públicament, en la seva totalitat o en part, una obra literària, artística o científica, o la seva transformació, interpretació o execució artística fixada en qualsevol mena de suport o comunicada a través de qualsevol mitjà, sense la preceptiva autorització.

EAP, SL

Edicions a Petició, SL

Pl. Europa, 3, 2on—2a

17005 GIRONA

telf. +34 630608231

www.documentauniversitaria.com

info@documentauniversitaria.com

ISBN 84-933125-9-2

Dipòsit Legal: GI-1362-2003

Imprès a

Novembre de 2003

Aquestes *Dotzenes Jornades* han estat organitzades per l'Àrea de Dret Civil de la Universitat de Girona, en col·laboració amb el Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya i el suport de l'Ajuntament de Tossa de Mar i de:

Universitat de Girona
Facultat de Dret UAB (Deganat)
Facultat de Dret UPF (Deganat)
Facultat de Dret UdG (Deganat)
Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya
Col·legi d'Advocats de Barcelona
Col·legi d'Advocats de Girona
Col·legi d'Advocats de Reus
Col·legi d'Advocats de Tortosa
Col·legi de Notaris de Catalunya
Deganat autonòmic dels Registradors de la Propietat i
Mercantils de Catalunya
Diputació de Girona

ÍNDIX

PONÈNCIES

PRIMERA PONÈNCIA L'APROXIMACIÓ ENTRE ELS DRETS CIVILS EUROPEUS

ENCARNA ROCA

CODIFICACIÓ CATALANA I CODIFICACIÓ EUROPEA. EL CODI CIVIL COM A INSTRUMENT DE POLÍTICA JURÍDICA	21
I. INTRODUCCIÓ	21
II. ELS SENTITS DE L'EXPRESSIÓ CODIFICACIÓ.....	24
A) Codificació com a forma d'expressió d'una cultura jurídica concreta.....	24
B) Codificació com a instrument polític per obtenir determinades finalitats.....	25
C) Codificació, mecanisme per a l'exercici de la sobirania	27
III. LA CODIFICACIÓ DEL DRET PRIVAT EUROPEU.....	29
A) Els arguments de la codificació europea.....	30
B) Quin codi europeu i per a què?.....	33
IV. LA CODIFICACIÓ DEL DRET CIVIL CATALÀ	36
V. A TALL DE CONCLUSIÓ.....	42
BIBLIOGRAFIA	44

SIXTO SÁNCHEZ LORENZO

APROXIMACIÓN DEL DERECHO CIVIL EN EUROPA: MARCO COMUNITARIO Y COMPETENCIAS DE LA COMUNIDAD EUROPEA	47
1. LA COMPETENCIA PARA LA APROXIMACIÓN DE LEGISLACIONES NACIONALES.....	47
A) Planteamiento general: el principio de vinculación funcional.....	47
B) Unificación por la vía del art. 94 CE	50
C) Unificación por la vía del art. 95 CE.....	51
2. LÍMITES DERIVADOS DEL ÁMBITO DE APLICACIÓN.....	59
A) Ratione materiae.....	59
B) Límites espaciales.....	66
C) Límites personales.....	68
3. LOS PRINCIPIOS DE SUBSIDIARIEDAD Y PROPORCIONALIDAD.....	69
A) Principio de subsidiariedad	70
B) Principio de proporcionalidad.....	73
4. ALCANCE DE LA DOCTRINA DE LOS PODERES IMPLÍCITOS	81

FERNANDO MARTÍNEZ SANZ

LOS PRINCIPIOS DE DERECHO CONTRACTUAL EUROPEO (COMISIÓN LANDO) EN EL MARCO DE LA ARMONIZACIÓN DEL DERECHO DE CONTRATOS	83
I. ALGO SOBRE LA HISTORIA	83
II. OBJETIVOS.....	84
III. LOS PRINCIPIOS DE DERECHO CONTRACTUAL EN EL MARCO DE LA UNIFICACIÓN	86

IV. MÉTODO DE TRABAJO	88
V. ASPECTOS TRATADOS	89
VI. PERSPECTIVAS DE FUTURO	92
VII. REPERCUSIÓN EFECTIVA	95

SEGONA PONÈNCIA

LA REFORMA DELS CODIS CIVILS EN UN CONTEXT D'APROXIMACIÓ EUROPEA

LUIS DíEZ-PICAZO

REFORMA DE LOS CÓDIGOS Y DERECHO EUROPEO	99
---	-----------

ANTONIO MANUEL MORALES MORENO

ADAPTACIÓN DEL CÓDIGO CIVIL AL DERECHO EUROPEO: LA COMPRAVENTA	109
---	------------

I. INTRODUCCIÓN	110
II. ENCUADRE DOGMÁTICO DE LA DIRECTIVA 1999/44	111
III. LA EXIGENCIA DE CONFORMIDAD	112
IV. LA SUPERACIÓN DEL SISTEMA CODIFICADO DEL SANEAMIENTO POR VICIOS: RAZONES TEÓRICAS, RAZONES PRÁCTICAS	113
A. Razones históricas que justifican la existencia del sistema especial de responsabilidad del saneamiento	113
B. Claves dogmáticas de la contraposición entre saneamiento e incumplimiento: la transformación del concepto de objeto	115
V. EL ESTADO ACTUAL DEL PROCESO DE TRANSPOSICIÓN DE LA DIRECTIVA 1999/44/CE A LOS ORDENAMIENTOS EUROPEOS	117
A. Generalización del sistema de la Directiva a todas las ventas, a través de la reforma del Código	118
1. Alemania	118
2. Austria	119
3. Francia	119
3. Holanda	120
B. Creación de un régimen especial para las ventas a consumidores dentro del Código civil	120
1. Italia	120
2. Bélgica	120
C. Incorporación mediante una ley especial	121
1. Portugal	121
2. España	121
VI. PROBLEMAS QUE PLANTEA EL SISTEMA DE TRANSPOSICIÓN DE LA DIRECTIVA EN EL DERECHO ESPAÑOL: PROBLEMAS DE CONCURRENCIA DE REMEDIOS	122
VII. LA REFORMA DEL CC	125
A. Aspectos generales	126
1. La noción de compraventa	126
2. Una nueva regulación del problema del riesgo	127
3. Imposibilidad inicial (art. 1460 CC)	128
4. Supresión de la obligación de saneamiento	129
5. Mantenimiento de los preceptos que regulan las formas de entrega	129
6. Gastos de transporte	130
7. Estado en que debe ser entregada la cosa y atribución de sus frutos	130

8. Tratamiento de las diferencias de cabida o calidad en las ventas de inmuebles.....	131
B. Falta de conformidad.....	131
1. La exigencia de conformidad.....	132
2. Determinación del momento en el que la cosa debe ser conforme al contrato	132
3. Los criterios de conformidad	133
4. Límites de la vinculación por declaraciones públicas.....	133
5. Entrega de cosa diferente o en cantidad inferior a la debida	134
6. Conocimiento de la falta de conformidad por el comprador	134
7. Incorrecta instalación del bien.....	135
8. La garantía convencional	135
9. Los remedios de la falta de conformidad.....	136
10. La pretensión de cumplimiento	137
11. Derecho a resolver el contrato o a obtener una rebaja del precio	139
12. Carga de denunciar la falta de conformidad	140
13. Prescripción.....	141
C. Derechos de tercero	143
1. Delimitación del supuesto	144
2. Remedios del comprador	145
3. La llamada en garantía	145
4. Obligación de denuncia.....	145
5. Prescripción.....	146
VIII. LA REFORMA DEL CÓDIGO CIVIL Y LA LEY DE INCORPORACIÓN DE LA DIRECTIVA.....	146
BIBLIOGRAFÍA.....	146

HUGH BEALE

EUROPEANISATION OF PRIVATE LAW AND ENGLISH LAW.....	151
COMPLIANCE WITH EU LEGISLATION	151
THE INFLUENCE OF EUROPEAN IDEAS ON ENGLISH PRIVATE LAW	155
ENGLISH ATTITUDES TOWARDS GREATER HARMONISATION OR UNIFICATION OF PRIVATE LAW	159
CONCLUSION	162

ULRICH MAGNUS

EUROPE AND THE LEGAL REFORM OF THE LAW OF OBLIGATIONS.....	163
I. INTRODUCTORY REMARKS.....	163
II. SURVEY AND BACKGROUND OF THE RECENT GERMAN REFORM(S).....	164
1. Reform of Contract Law and Limitation Law.....	164
2. Reform of the Law of Damages and Strict Liability	165
III. SOME DETAILS OF THE TWO REFORMS THROUGH THE EUROPEAN LOOKING GLASS	166
1. Limitation – General Rule with Few Exceptions	166
2. General Contract Law	167
a) Breach of Contract	167
b) Presumed Fault-Principle Retained	168
c) Extinction of Obligation to Perform.....	169
d) Damages for Breach of Contract	169
e) Right of Termination of Contract	170
3. Sales Contracts	170
4. Integration of Consumer Protection Statutes into Civil Code	172
5. Codification of Judge-Made Law	172
6. General Compensation of Immaterial Loss.....	173
7. Exclusion of Compensation of Fictitious Damage	173

8. Reduction of Children's Liability in Traffic Accidents.....	174
9. Extension of Strict Liability.....	175
10. Evaluation	175
IV. THE INTERRELATIONSHIP BETWEEN EUROPEAN AND NATIONAL PRIVATE LAW.....	
1. Development and Character of European Private Law.....	176
a) International Conventions	177
b) Regulations and Directives	177
c) The Lando Principles	178
d) Preparatory Work of Different Groups.....	178
e) Characterisation of European Private Law.....	179
2. Impact of European Law on National Private Law.....	179
3. National Influences on European Private Law.....	180
V. CONCLUSIONS	181

TERCERA PONÈNCIA EL SENTIT D'UNA CODIFICACIÓ PER A CATALUNYA

PRIMER PANEL. ESTRUCTURA I CONTINGUT DEL FUTUR CODI CIVIL DE CATALUNYA	185
--	-----

SEGON PANEL. IMPORTÀNCIA D'UN CODI CIVIL PER A CATALUNYA: REFLEXIONS DES DEL MÓN JURÍDIC.....	209
---	-----

COMUNICACIONS

COMUNICACIONS A LA PRIMERA I A LA SEGONA PONÈNCIES

PATRICIO CARVAJAL R.

LAS ARRAS PENITENCIALES	231
I. INTRODUCCIÓN.....	231
II. Algunas útiles consideraciones histórico-dogmáticas.....	232
III. LAS ARRAS PENITENCIALES Y EL SISTEMA GENERAL DE LA CONTRATACIÓN	243
IV. LAS ARRAS, PARTE DEL PRECIO, Y EL PRINCIPIO DE EJECUCIÓN DE LA OBLIGACIÓN DE PAGAR EL PRECIO.....	253
V. LAS ARRAS PENITENCIALES Y LA CLÁUSULA PENAL.....	256
VI. LAS ARRAS Y LA INDEMNIZACIÓN DE DAÑOS	259
VII. CONCLUSIÓN.....	262

BEATRIZ FERNÁNDEZ GREGORACI

REPRESENTACIÓN INDIRECTA Y UNDISCLOSED AGENCY: SU CONVERGENCIA. LA CONVENTION ON AGENCY IN THE INTERNATIONAL SALE OF GOODS Y LOS PRINCIPLES OF EUROPEAN CONTRACT LAW	265
I. INTRODUCCIÓN.....	265
II. UNDISCLOSED AGENCY Y REPRESENTACIÓN INDIRECTA	266

III. CONVENTION ON AGENCY IN THE INTERNATIONAL SALE OF GOODS (GINEBRA, 17 FEBRERO DE 1983)	268
A. Clasificación de los supuestos	270
1. El conocimiento por tercero	270
2. Momento del conocimiento o desconocimiento por el tercero.....	271
3. Carga de la prueba	273
B. Efectos	274
1. Supuesto I. Disclosed agency	274
2. Supuestos II y III: la aproximación entre el common law y el civil law	275
a) La reticencia del Reino Unido a la aproximación.....	275
b) Requisitos para el ejercicio de la acción directa: incumplimiento del agente....	278
i) Incumplimiento frente al principal	280
ii) Incumplimiento frente al tercero.....	281
c) Dinámica de la acción directa.....	282
i) Obligación de desvelar la identidad	282
ii) Obligación de notificar	284
iii) Excepciones oponibles.....	285
d) Excepciones a la acción directa.....	286
i) Falta de voluntad del tercero de contratar con el principal.....	286
ii) Acuerdo en contra de la aplicación.....	287
IV. LA REPRESENTACIÓN INDIRECTA EN LOS PRINCIPIOS OF EUROPEAN CONTRACT LAW	290
A. Sistema de clasificación.....	291
B. Efectos de la representación indirecta.....	292
1. Supuestos de efectos directos	293
2. Dinámica de la acción.....	293
3. Excepciones oponibles.....	294
4. Excepciones a la acción directa.....	294
V. CONCLUSIONES.....	295
BIBLIOGRAFÍA.....	296

M. ROSA LLÁCER MATACÁS

LES QUALITATS DE L'OBJECTE EN LES FASES PRE I POSTCONTRACTUALS: DEL SANEJAMENT A LA CONFORMITAT. (EL COMPLIMENT DEFECTUÓS EN DRET DE CONSUM I DRET CIVIL EUROPEU I ESTATAL)

1. EL CONCEPTE DE CONFORMITAT EN LA DIRECTIVA 44/1999/CE I LA SEVA EXTRAPOLACIÓ A MATÈRIES ALIENES AL CONSUM	299
1.1. La Directiva 44/1999/CE com a norma de consum.....	299
1.2. La conformitat en altres àmbits del dret privat: compravenda de mercaderies i principis de dret contractual europeu	301
2. LES QUALITATS DE L'OBJECTE DE LA PRESTACIÓ, ENTRE EL COMPLIMENT CONTRACTUAL I EL CONTROL CAUSAL	304
3. CARACTERÍSTIQUES DE L'OBJECTE I COMPLIMENT	306
3.1. Integració de l'oferta, fixació del contingut contractual i integració de l'objecte: la celebració del contracte en dret de consum.....	306
3.2. La configuració jurisprudencial de l'objecte: la insuficiència del sanejament per vici ocults i l'incompliment per inhabilitat funcional de l'objecte.....	308
3.3. La configuració legal de l'objecte: la conformitat i les seves conseqüències.....	310
3.3.1. La configuració de l'objecte en la LCU	310
3.3.2. La conformitat en la Directiva 44/1999/CE	310
4. EL TRASLLAT DE LA CONFORMITAT AL DRET CIVIL GENERAL	313
4.1. Uniformitat i divergències en el context del dret privat estatal.....	313
4.2. L'especificitat de les transaccions entre particulars i la perspectiva uniformadora dels projectes europeus	314

4.2.1. Pautes per a una anàlisi	314
4.2.2. El contingut implícit en la finalitat econòmica del contracte: entorn de l'absorció de l'element causal per l'obligació de compliment conforme	315
4.2.3. La pretesa obligació d'informar	317
4.2.4. Compliment, risc i conformitat.....	318
4.2.5. El règim de responsabilitat contractual.....	318
4.2.6. L'adaptació dels recursos contra el deutor.....	320

FRANCESCA LLODRÀ GRIMALT

REFLEXIONS SOBRE ELS PECL I LA FASE NEGOCIADORA DEL CONTRACTE. LETTER OF INTENT: PACTE D'INTENCIONS O PRECONTRACTE 321

I. INTRODUCCIÓ	321
II. LA FASE NEGOCIADORA DEL CONTRACTE EN RELACIÓ AMB ELS PRINCIPIS EUROPEUS DE DRET CONTRACTUAL: L'ENCAIXAMENT DE LA FIGURA DE LES LETTERS OF INTENT	322
1. Introducció.....	322
1.1. Idees generals sobre la fase preliminar en els PECL.....	322
1.2. Problemàtica	323
2. Letter of intent: el seu contingut	324
2.1. Introducció.....	324
2.2. Letter of intent: Pacte d'intencions.....	326
2.2.1. La determinació dels elements essencials. La proposta suficientment precisa	327
2.2.2. La intenció d'obligar-se	329
2.3. Letter of intent: precontracte, precontracte imperfecte	331
2.3.1. Pacte d'intencions i precontracte. Els acords amb termes oberts	331
2.3.2. Pacte d'intencions i precontracte imperfecte. Els acords per a negociar	332
3. Les letters of intent: la seva transcendència. L'incompliment.....	336
3.1. Introducció	336
3.2. La transcendència normal d'un pacte d'intencions: la responsabilitat precontractual	337
3.2.1. Generalitats	337
3.2.2. Breument sobre la responsabilitat precontractual per ruptura injustificada de negociacions	339
3.3. L'incompliment del deure de comportar-se de bona fe com fet generador de responsabilitat contractual	340
3.4. La responsabilitat precontractual en els PECL	343
III. BIBLIOGRAFIA CONSULTADA.....	345

JOAN MARSAL GUILLAMET

LA COMPETÈNCIA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA EN MATÈRIA CIVIL I EL DRET UNIFORME.....349

1. INTRODUCCIÓ	349
2. LA PARTICIPACIÓ DELS ENS SUBESTATALS EN LA FASE ASCENDENT DE CREACIÓ DEL DRET COMUNITARI	352
2.1. Els diversos models de la Unió	355
2.1.1. Alemanya	355
2.1.2. Bèlgica	356
2.1.3. Itàlia	358
2.1.4. Escòcia.....	361
2.2. El cas espanyol	364

3. LA PARTICIPACIÓ DELS ENS SUBESTATALS EN L'ELABORACIÓ DELS TRACTATS INTERNACIONALS	367
3.1. Els diversos models dins de la Unió	369
3.1.1. El cas alemany	369
3.1.2. El cas belga	370
3.1.3. El cas italià	372
3.1.4. El cas escocès	374
3.2. La regulació actual a l'Estat espanyol	375

CARMEN PARRA RODRÍGUEZ

LOS SISTEMAS DE UNIFORMIZACIÓN DEL DERECHO EUROPEO EN MATERIA DE OBLIGACIONES Y CONTRATOS

381

I. INTRODUCCIÓN	381
II. CREACIÓN DE PRINCIPIOS GENERALES DEL DERECHO EN EL ÁMBITO COMUNITARIO	383
1. Análisis de los principios contenidos en los tratados fundacionales de la Comunidad Europea	384
1.1 Principio de igualdad o de “no discriminación”	385
1.2. Principio de libertad	389
1.3. Principio de solidaridad	390
1.4. Principio de unidad o de uniformidad	390
2. El marco de uniformización del Convenio de Roma	392
2.1 Principio de la autonomía de la voluntad	394
2.2. Principio de proximidad	401
2.3. Principio de solidaridad	405
2.4. Principio de protección de la parte débil	406
3. La armonización a través de directivas	407
3.1 . Principios contenidos en las directivas	408
3.2. Principios generales contenidos en las directivas de ámbito contractual	408
3.3. Principios instrumentales contenidos en las directivas de ámbito contractual	413
III. CONCLUSIONES	419

CARLES VILLAGRASA I ALCAIDE

CRITERIS JURISPRUDENCIALS DEL CONSILIUM FRAUDIS EN LA PROTECCIÓ DEL DRET DE CRÈDIT

421

I. INTRODUCCIÓ	421
II. L'APLICACIÓ JURISPRUDENCIAL DE L'ACCIÓ PAULIANA	422
III. L'OBJECTIVACIÓ DEL FRAU	424
IV. ANÀLISI DE SENTÈNCIES DE L'AUDIÈNCIA PROVINCIAL DE BARCELONA	426
V. CONCLUSIONS	432

COMUNICACIONS A LA TERCERA PONÈNCIA

LÍDIA ARNAU I RAVENTÓS

UN APUNT HISTÒRIC: LA IDEA DE “CODIFICACIÓ” SEGONS ESTANISLAU REYNALS I RABASSA

437

1. INTRODUCCIÓ	437
2. EL PROJECTE DE CODI CIVIL DE 1851: LES NOCIONS D'UNITAT I D'UNIFORMITAT	439

2.1. Referència a la llegítima, l'emfiteusi i la rabassa morta al Projecte de Codi civil de 1851	439
2.2. La unitat i la uniformitat del Projecte de Codi civil de 1851	442
3. ESTANISLAU REYNALS I RABASSA: L'HOMÈ I LA SEVA DOCTRINA JURÍDICA.....	443
3.1. Les fonts.....	443
3.2. Les idees	444

JOSÉ-RAMÓN GARCÍA VICENTE

MODIFICACIÓN CONVENCIONAL DE LOS PLAZOS DE PRESCRIPCIÓN	447
--	------------

ALBERT RUDA GONZÁLEZ

PACTES SOBRE LA DURADA DEL TERMINI DE PRESCRIPCIÓ EN LA MODERNITZACIÓ DEL DRET D'OBLIGACIONS ALEMANY I EL CODI CIVIL DE CATALUNYA	457
--	------------

I. INTRODUCCIÓ	457
II. LA NOVA REGULACIÓ ALEMANYA	459
1. La introducció del criteri permissiu.....	459
2. Abreujament del termini de prescripció	463
a) Excepció en cas de dol	463
b) Terminis legals mínims	464
3. Allargament del termini de prescripció	465
4. Disposicions especials.....	466
a) Venda de béns de consum	466
b) Contracte de viatge combinat	468
III. DRET D'ALTRES PAÏSOS	470
1. Primer grup. Inadmissibilitat dels pactes	470
2. Segon grup. Admissibilitat limitada dels pactes	473
3. Tercer grup. Admissibilitat àmplia dels pactes	479
IV. REGULACIÓ EN EL DRET CIVIL ESPANYOL	481
V. NOU DRET CIVIL CATALÀ.....	485
1. La primera llei del Codi civil de Catalunya. Gènesi de l'art. 121-3 CcC.....	485
2. Justificació de la norma.....	488
3. Comparació amb el Dret alemany.....	490
a) Imperativitat versus llibertat de pacte	490
b) Termini legal mínim.....	491
c) La prohibició de la indefensió	492
VI. REFLEXIÓ FINAL.....	494

REFLEXIONS SOBRE ELS PECL I LA FASE NEGOCIADORA DEL CONTRACTE.

LETTER OF INTENT: PACTE D'INTENCIONS O PRECONTRACTE

FRANCESCA LLODRÀ GRIMALT
*Professora Titular interina de Dret civil
a la Universitat de les Illes Balears*

SUMARI

I. INTRODUCCIÓ II. LA FASE NEGOCIADORA DEL CONTRACTE EN RELACIÓ
AMB ELS PRINCIPIS EUROPEUS DE DRET CONTRACTUAL: L'ENCAIXAMENT
DE LA FIGURA DE LES LETTERS OF INTENT 1. Introducció 1.1. Idees
generals sobre la fase preliminar en els PECL 1.2. Problemàtica 2. Letter
of intent: el seu contingut 2.1. Introducció 2.2. Letter of intent: Pacte
d'intencions 2.2.1. La determinació dels elements essencials. La proposta suficientment
precisa 2.2.2. La intenció d'obligar-se 2.3. Letter of intent: precontracte,
precontracte imperfecte 2.3.1. Pacte d'intencions i precontracte. Els acords amb
termes oberts 2.3.2. Pacte d'intencions i precontracte imperfecte. Els acords
per a negociar 3. Les letters of intent: la seva transcendència. L'incompliment
3.1. Introducció 3.2. La transcendència normal d'un pacte d'intencions: la
responsabilitat precontractual 3.2.1. Generalitats 3.2.2. Breument sobre
la responsabilitat precontractual per ruptura injustificada de negociacions
3.3. L'incompliment del deure de comportar-se de bona fe com fet generador de
responsabilitat contractual 3.4. La responsabilitat precontractual en els PECL
III. BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

I. INTRODUCCIÓ

S'ha dit que el problema que pot plantejar-se en relació amb la unificació del dret privat a Europa es deu al fet que el Dret contractual comprèn diversos àmbits normatius que estan vinculats a diferents tradicions jurídiques i culturals dels Estats membres (sobretot el *Civil Law* i el *Common Law*). Partint d'aquesta idea, anam a reflexionar, en l'àmbit d'aquest treball, sobre la temàtica de la fase preliminar o negociadora del contracte. En concret, ens plantejam reflexionar, des de la perspectiva de l'ordenament espanyol, del *Common Law* i dels Principis europeus de Dret contractual (PECL), entorn de la figura de les *letters of intent*, la qual fa referència a una diversitat de pactes, contractes o figures

destinades a regular la fase negociadora i que reben diferents noms (carta d'intencions, pactes d'intencions, contracte preliminar, precontracte, etc.) i conseqüències¹.

II. LA FASE NEGOCIADORA DEL CONTRACTE EN RELACIÓ AMB ELS PRINCIPIS EUROPEUS DE DRET CONTRACTUAL: L'ENCAIXAMENT DE LA FIGURA DE LES *LETTERS OF INTENT*

1. Introducció

1.1. Idees generals sobre la fase preliminar en els PECL

Ens indica ESPIAU², que els PECL parteixen de la idea d'un contracte basat en el principi de l'autonomia de la voluntat, tant en la seva funció creadora, com en la seva funció reguladora (art. 1:102), i orientat pel principi general d'actuar de bona fe (art. 1:201) i el deure de col·laboració entre les parts (art. 1:202); que, d'acord amb les regles generals, el contracte es conclou pel concurs d'oferta (art. 2:201) i l'acceptació (art. 2:204), perfeccionant-se quan aquesta és coneguda o ho ha pogut ésser pel l'oferent (art. 2:205); i que s'ocupen també dels tractes preliminars, excloent tota idea de responsabilitat quan les negociacions no acaben en un acord [art. 2:301 (1)]. No obstant això, la ruptura d'aquestes negociacions en contra de les exigències de la bona fe –quan no existeix veritable intenció de contractar– determina el naixement d'una obligació d'indemnitzar el danys i els perjudicis [art. 2:301 (2) i (3)], que procedeix també si s'infringeix el deure de confidencialitat que ha d'observar-se durant aquesta fase prèvia al contracte (art. 2:302).

¹ S'ha assenyalat, entre les nocions bàsiques que el legislador europeu hauria de tenir en compte en la codificació, el tema de l'admissió de la figura del precontracte o contracte preliminar. Aquesta necessitat es justifica relacionant-la amb l'article 5.1 de la Directiva 1994/47/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 26 d'octubre, *relativa a la protecció de los adquirentes en lo relativo a determinados aspectos de los contratos de adquisición de un derecho de utilización de inmuebles en régimen de tiempo compartido* (DO n.º L 280 de 29/10/1994) que diu: "Además de lo que las legislaciones nacionales permitan al adquirente en materia de invalidez de los contratos, el adquirente tendrá derecho: - a resolver el contrato sin alegar motivos (*ad nutum*) dentro de un plazo de diez días naturales a partir de la firma del contrato por ambas partes o de la firma por ambas partes de un **contrato preliminar vinculante** ...". Veure: ARROYO, *Estudio preliminar: Las perspectivas de un Derecho privado europeo*, 63. L'autora fa referència a l'Informe Lehne.

Les referències bibliogràfiques a peu de pàgina es faran indicant el primer llinatge de l'autor, el títol abreujat i la pàgina citada. Al final hi ha una bibliografia amb les dades completes.

² ESPIAU, *La codificación del Derecho civil catalán*, 112.

De les regles dels PECL que ens interessin en el nostre estudi, hem de destacar també les regles de perfecció del contracte. Especialment, l'art. 2:101 que assenyalava que el contracte es perfecciona quan les parts tenen la intenció d'obligar-se i arriben a un acord suficient. L'art. 2:102 es refereix a la intenció d'obligar-se i l'art. 2:103 a la necessitat d'un acord suficient.

1.2. Problemàtica

En l'actualitat, es parla de contractes destinats a regular la fase negociadora i a establir-hi drets i deures³. Per a referir-se a aquests contractes es parla de pactes d'intencions o *letter of intent*.

En l'àmbit del *Common Law*, l'expressió *letter of intent* fa referència a tota classe de documents precontractuals⁴, dintre dels quals poden englobar-se: els documents que plasmen una invitació a negociar, els documents que reflecteixen els tractes preliminars duts a terme per les parts, és a dir, documents bilaterals que contenen l'estat de les negociacions i, finalment, acords preliminars vinculants -precontractes i contractes preliminars-. Dit amb més precisió, en el *Common Law* es parla de dues possibles figures que poden englobar-se sota el terme *letter of intent*. D'una banda, aquest pot referir-se a acords precontractuals (*precontractual agreement*), els quals creen obligacions i responsabilitats contractuals, obligant a negociar un futur contracte, el qual és una mera formalitat⁵; o, per altra banda, a cartes o pactes d'intencions (*agreement to agree* o *subject to contract*) que indiquen que l'assumpte està en fase de negociació, per tant, és incomplet i inexecutable⁶ i el contracte futur és més que una formalitat.

Per tant, la problemàtica es centra en el fet que la figura de les *letters of intent* o carta d'intencions no té un contingut precís, sinó que pot incloure la plasmació d'unes negociacions, un precontracte, un contracte preliminar, etc. I, és evident, que, segons cada contingut, la transcendència jurídica que pot tenir aquesta figura, especialment quan no s'arriba a un contracte final, és diferent. Per tant, mentre la voluntat de les parts coincideixi en que han creat un acord vinculant, es digui precontracte o no, no es planteja cap problema sobre la seva vinculació. La problemàtica de les *letters of intent* sorgeix quan les parts no coincideixen en relació amb el grau de vinculació de l'acord i una d'elles no vol continuar negociant. En aquests casos, cal saber quins requisits deuen

³ Díez-PICAZO, *Fundamentos*, 280.

⁴ FURMSTON, *Contract formation*, 144.

⁵ LAKE i DRAETTA, *Letters*, 59.

⁶ Veure: TREITEL, *The Law*, 151; McGUINNESS, *The effects*, 6; i LAKE i DRAETTA, *Letters*, 60-61 i 94-95.

donar-se per a valorar si s'està encara en fase de negociació o si s'està ja en fase contractual. En el primer cas, cal veure la responsabilitat per ruptura de negociacions, la qual no pot suposar en cap cas l'execució de l'acord. En el segon cas, caldrà plantejar quan un acord precontractual és executable i quins elements ha de reunir per a ser-ho. Observem, per tant, que la transcendència de qualificar una *letter of intent* d'una o altra forma adquireix rellevància quan les parts no arriben a concloure el contracte definitiu, plantejant-se, aleshores, si l'"incompliment" d'una *letter of intent* ha d'analitzar-se en termes contractuals o no⁷.

2. Letter of intent: *el seu contingut*

2.1. Introducció

En primer lloc, les *letters of intent* poden ser documents precontractuals i dintre d'aquests: (1) Cartes d'intencions constitutives d'invitacions a negociar (*agreements to agree*)⁸, o sigui, documents unilaterals per tal que altres formulin ofertes o a iniciar negociacions. En aquest aspecte, la *letter of intent* no és una proposta que queda oberta a l'acceptació, com si es tractés d'una oferta; sinó que, si el receptor està interessat en la proposta, ha de continuar negociant⁹. Quan ho faci, començarà la fase de tractes preliminars que, si acaba amb èxit, suposarà la formulació d'una oferta contractual vinculant o d'un contracte. Per tant, la carta d'intencions conté una proposta de negociació, una invitació a entrar en contacte, dotada de serietat i amb la voluntat que les negociacions avancin¹⁰. (2) Pactes d'intencions que suposen la plasmació per escrit, a efectes de prova, de les converses que es mantenen durant la negociació contractual. Així, quan el contracte suposa operacions d'una certa entitat i les parts contractants necessiten un període de temps per a deliberar amb l'objectiu d'arribar a un acord, els tractes preliminars no es limiten a ser només converses o negociacions, sinó que es plasmen en manifestacions escrites, essent els pactes d'intencions els documents precontractuals escrits més freqüents en les negociacions de les empreses.

En segon lloc, les *letters of intent* poden ser precontractes (*precontractual agreement*) quan l'acord precontractual fixa els termes sota els quals es negociarà un contracte futur, de manera que aquest haurà de contenir els termes ja prevists en el precontracte¹¹. Aquests

⁷ Veure: BALL, *Work carried out*, 572.

⁸ LAKE i DRAETTA, *Letters*, 88.

⁹ McGUINNESS, *The effects*, 3.

¹⁰ Veure: SSTs de 4 de juliol de 1991 (*El Derecho* 7251), de 19 de juliol de 1994 (*RAJ* 6698) i de 3 de juny de 1998 (*RAJ* 3715).

¹¹ LAKE i DRAETTA, *Letters*, 59.

acords precontractuals són, en principi, executables (*enforceability*), és a dir, susceptibles de compliment, ja que han de tenir tots els elements essencials del contracte, podent ser els no essencials suplits pels tribunals si consta la intenció de les parts de crear un contracte¹².

No obstant això, en realitat, aquests precontractes (*precontractual agreement*) es divideixen en dues categories diferents:

(1) *Agreement with open terms* o *acord en termes oberts*¹³, quan aquell estableix la major part de les condicions del contracte i l'acord de les parts de subjectar-se a elles, quedant únicament pendents de negociar, per a arribar al contracte definitiu, algunes qüestions secundàries, anomenades "obertes". En aquests acords, les parts són, d'una banda, responsables per la impossibilitat d'arribar a un acord final si aquesta es deu a un incompliment del deure de negociar i, per altra banda, estan obligades, en cas de no arribar a un acord final malgrat seguir negociant, a les condicions primeres, és a dir, al precontracte, i les altres qüestions seran completades pel jutge. Així, les parts queden obligades als termes precontractuals, fins i tot si no hi ha acord en els termes oberts.

(2) *Agreements to negotiate* o *acords preliminars per a negociar*¹⁴, en els quals no hi ha condicions bàsiques, és a dir, precontracte, i les parts decideixen continuar la negociació per a arribar a l'acord final. Les parts són responsables de l'incompliment de l'obligació de negociar, però si no arriben a un acord no estan obligades sota cap concepte. És a dir, en aquests acords hi ha una obligació de negociar de bona fe que fa que les parts responguin si la incompleixen. La problemàtica que, en relació amb aquesta figura, pot plantejar-se, es basa, en principi, en el fet que, per trobar-se encara l'acord en fase de negociacions, i en cas de no arribar a un acord final, s'hauria de respondre únicament pels perjudicis causats per ruptura injustificada. No obstant això, en el *Common Law*, la conseqüència de l'incompliment dels acords per a negociar no sempre és la mateixa. En algunes ocasions, els tribunals consideren executables aquests acords¹⁵ i en unes altres no, quan consideren que el deure de negociar de bona fe pactat és massa abstracte i només és possible la reclamació pel mal efectivament produït¹⁶. Per tant, aquesta discrecionalitat introdueix inseguretats i confusió, la qual, pot haver donat lloc a la introducció de figures com la del *precontracte imperfecte*.

Sabent tot això, nosaltres només hem pretès exposar quin són els requisits que es donen a cada una d'aquestes figures i quin tret o trets fan

¹² LAKE i DRAETTA, *Letters*, 62.

¹³ FARNSWORTH, *Precontractual liability*, 250.

¹⁴ FARNSWORTH, *Precontractual liability*, 251.

¹⁵ VIGURI, *Los tratos preliminares*, 63; i LAKE i DRAETTA, *Letters*, 127.

¹⁶ FARNSWORTH, *Precontractual liability*, 263 i 267.

que es confonguin. Així mateix, hem volgut veure com es regula en els PECL la fase negociadora.

2.2. *Letter of intent: Pacte d'intencions*

En primer lloc, hem d'estudiar els elements que permeten distingir entre un acord vinculant perquè ja conté clarament una oferta contractual i un acord que només dóna constància de les negociacions a les quals les parts han arribat, però que encara no és vinculant.

Hem dit que les *letters of intent* poden ser documents precontractuals i dintre d'aquests poden ser pactes d'intencions que suposen la plasmació per escrit, a efectes provatoris, de les converses que es mantenen durant la negociació contractual¹⁷. Per tant, un pacte d'intencions és bilateral i sol estar signat per ambdues parts, encara que aquesta signatura només mostra l'existència d'un acord de les parts en negociar i en les bases que s'han fixat fins al moment¹⁸. El pacte d'intencions no té contingut negocial.¹⁹

Amb tot el que s'ha dit, és evident que aquesta figura pot provocar confusions. Essent així, cal distingir quan es considera que aquest pacte conté ja una oferta clara, per tant, qualsevol de les parts pot executar l'acord o quan encara s'està en fase de negociació.

Des d'aquesta perspectiva, es diu que, quan en els acords que s'adoptin durant els tractes s'hagin inclòs tots els elements de l'oferta, cessaran els tractes preliminars²⁰. Per tant, deuen donar-se els elements de l'oferta per a entendre que s'han acabat les negociacions. Aquests elements o requisits són dos: que l'acord reuneixi els elements essencials del futur contracte i que hi hagi una intenció seriosa d'obligar-se.

¹⁷ LAKE i DRAETTA, *Letters*, 16. Així mateix, assenyala ALONSO (*La responsabilidad*, 867) que no hi ha inconvenient en que els tractes es fixin per escrit, però aquest document només val com a prova de què varen existir. En cap cas tenen contingut negocial.

¹⁸ La STS de 23 de març de 1990 (RAJ 1722) assenyala que no es pot considerar consentiment, "la consignación de una firma después de un texto sin explicación de sus términos, conceptos y extensión de una obligación convenida que ordinariamente se requiere para poder apreciar debidamente su alcance el que la contrae". També veure: STS de 19 de juny de 1950 (RAJ 1028).

¹⁹ La STS de 11 de abril de 2000 (*La Ley*, n.º 6351) diu que, un acord o pacte d'intencions és més que unes converses però "no llega a la categoría jurídica de precontrato ni, desde luego, de contrato". Igualment, la STS de 3 de juny de 1998 (RAJ 3715) diu que: "el acuerdo de intenciones al que han llegado las partes sería demostrativo de un acuerdo entre ellas sobre determinados extremos, que les impediría retractarse, pero han de seguir negociando los restantes hasta la configuración [del contrato proyectado] sin que su libertad contractual para alcanzar acuerdos posteriores se vea mermada porque se seguiría dentro de la zona de los tratos preliminares, que no obligan a la celebración del contrato por su propia naturaleza".

²⁰ MORENO, *La oferta*, 146.

2.2.1. La determinació dels elements essencials. La proposta suficientment precisa

En relació amb aquest requisit, s'ha passat de l'exigència de la constància, en l'oferta, dels elements essencials del futur contracte (entengui's normalment preu, mercaderies, qualitat i quantitat), a l'exigència d'una suficient determinació o precisió. Aquest fet ha quedat palès amb l'ús del terme "proposta de celebrar un contracte" introduït per l'article 14 del *Conveni de Viena sobre contractes de compravenda internacional de mercaderies* (CV)²¹. Aquest article es refereix a la "proposta de celebrar un contracte" com una figura diferent a l'oferta contractual. De l'article 14 CV, pot extreure's que una *proposta de celebrar un contracte* té menys vinculació que una oferta, ja que assenyala que aquesta proposta constituirà una oferta únicament si concorren uns caràcters mínims, que permetran que sigui considerada així, a pesar de no ser-ho. La qüestió essencial serà que concorri la intenció d'obligar-se (element subjectiu de l'oferta), no essent tan rellevant que l'element objectiu (els elements essencials del futur contracte) no estigui perfectament determinat, sempre que sigui *suficientment precís*. Per tant, mentre que una oferta té totalment determinats els elements del contracte al qual es dirigeix; una proposta de celebrar un contracte té els elements essencials del futur contracte només *suficientment precisats*. Aquesta proposta és *suficientment precisa* si les mercaderies estan determinades, ja que basta que la quantitat i el preu siguin determinables per un mitjà previst expressament o tàcitament, i es dirigeix a una persona determinada. En resum, només és oferta, la proposta que té determinats els elements essencials del contracte al que tendeix, és a dir, que indica les mercaderies, la quantitat i el preu i es fa amb una seriosa intenció de l'oferent de quedar obligat en cas d'acceptació²². No obstant això, en relació amb la determinació dels elements essencials, segons el CV, bastarà que es prevegi un sistema per a determinar el preu i la qualitat.

Aquesta flexibilització dels requisits que deuen concórrer en una oferta contractual per a ser considerada com a tal, introduïda en la CV, sembla ser també seguida pels PECL. Així, en els articles 2:101 i 2:103²³,

²¹ Diu l'article 14 CV: "1. La propuesta de celebrar un contrato, dirigida a una o varias personas determinadas, constituirá oferta si es suficientemente precisa e indica la intención del oferente de quedar obligado en caso de aceptación. Una propuesta es suficientemente precisa si indica las mercaderías y expresa o, tácitamente, señala la cantidad y el precio o prevé un medio para determinarlos. 2. Toda propuesta no dirigida a una o varias personas determinadas será considerada como una simple invitación a hacer ofertas, a menos que la persona que haga la propuesta indique claramente lo contrario".

²² DÍEZ-PICAZO, *La compraventa*, 165, i GUARDIOLA, *La compraventa*, 44-45.

²³ Diu l'article 2:101: "(1) A contract is concluded if: (a) the parties intend to be legally bound, and (b) they reach a sufficient agreement without any further requirement". L'article 2:102:

s'assenyala que per a concloure un contracte, basta que s'arribi a un "acord suficient" (*sufficient agreement*) i aquest es dona si els termes del contracte han estat suficientment definits per les parts o ho poden ser amb base en els PECL (articles 1:105, 6:102 i 6:104-6:108). Igualment, l'article 2:201 PECL²⁴ parla també de *propuesta* i assenyala que aquesta equival a una oferta, si existeix la intenció (finalitat) que la proposta es converteixi en contracte en cas d'acceptació i els termes del contracte són *suficientment precisos*²⁵. Per tant, el primordial és l'element subjectiu, la intenció, amb la conseqüència de la dificultat d'objectivitzar quan hi ha aquesta intenció.

En relació amb la indeterminació dels elements del contracte i, en concret, en relació amb el preu, és interessant assenyalar que la jurisprudència espanyola ha considerat que no pot entendre's que existeix una oferta vinculant si falta la determinació precisa del preu²⁶. No obstant això, aquesta no és la línia seguida en matèria de dret contractual en l'àmbit internacional.

L'article 6:104 PECL²⁷ preveu que un contracte pugui formar-se sense que s'hagi fixat un preu, ni s'hagi establert un mitjà per a determinar-lo, entenent que les parts han pactat un preu raonable. Quan es parla de "raonable", els PECL²⁸ assenyalen que ha d'entendre's, allò que les persones actuant de bona fe, en la mateixa situació que les parts, i atenent a la naturalesa del contracte, a l'objecte, a les circumstàncies del cas i als usos i pràctiques del comerç, considerin que és raonable²⁹.

"The intention of a part to be legally bound by contract is to be determined from the party's statements or conduct as the were reasonably understood by the other party". I l'article 2: 103: "(1) There is a sufficient agreement if the terms: (a) have been sufficiently defined by the parties so that the contract can be enforced (...)"

²⁴ Assenyala l'article 2:201: "(1) A proposal amounts to an offer if: (a) it is intended to result in a contract if the other party accepts it, and (b) it contains sufficiently definite terms to form a contract".

²⁵ Així mateix, s'expressa l'article 2.1 dels Principis UNIDROIT.

²⁶ Veure: SSTs de 31 de desembre de 1998, de 28 de novembre de 1986 (RAJ 6785) i de 26 de març de 1993 (RAJ 2395).

²⁷ Diu l'article: "Where the contract does not fix the price or the method of determining it, the parties are to be treated as having agreed on a reasonable price".

²⁸ Assenyala l'article 1:302: "Under these Principles reasonableness is to be judged by what persons acting in good faith and in the same situation as the parties would consider to be reasonable. In particular, in assessing what is reasonable the nature and purpose of the contract, the circumstances of the case and the usages and practices of the trades or professions involved should be taken into account".

Del requisit d'ésser raonable, s'ha dit que és probablement una nova traducció del principi general de bona fe. Veure: DíEZ-PICAZO, ROCA TRIAS, MORALES, *Los Principios del Derecho europeo de contratos*, 91.

²⁹ Igual interpretació s'obté del CV, del joc dels articles 14.2 i 55 CV ("Cuando el contrato haya sido válidamente celebrado pero en él ni expresa ni tácitamente se haya señalado

A tot això podem afegir, que aquest requisit de *l'acord suficient* és més pròxim al dret anglosaxó que al continental perquè es diu³⁰ que no hi ha un contingut mínim, ni hi ha tampoc elements essencials. Basta que el contracte pugui ser executat i, en cas necessari, servir de fonament a una acció o a una reclamació judicial. En aquest sentit, els tribunals anglesos, només rebutgen aquells acords, els termes dels quals hagin quedat excessivament imprecisos, de manera que no es pugui establir quines han estat les obligacions de les parts. Es diu, també, que, des de l'òptica dels Principis, hi ha contracte en la mesura que et pugui ser reclamada o exigida alguna cosa³¹.

2.2.2. La intenció d'obligar-se

En relació amb l'element intern que informa la voluntat dels futurs contractants, es diu³² que, en els tractes preliminars, les parts volen discutir i elaborar un contingut negocial que quedarà plasmat en una oferta que, després de la seva acceptació, esdevindrà en contracte; mentre en la formació d'una oferta com a tal, existeix ja la intenció de quedar obligat, una vegada acceptada, en els termes continguts en ella. Per tant, per a parlar d'oferta contractual, ha de concórrer també una seriosa intenció d'obligar-se, un veritable consentiment contractual, clar i inequívoc³³.

Podem suposar, seguint el que s'ha indicat anteriorment, que aquest requisit subjectiu, la intenció d'obligar-se amb aquest acord o proposta, valorat segons criteris objectius, va adquirint major protagonisme a mesura que perd importància la necessitat de determinació dels elements essencials. Aquest fet s'ha produït en el *Common Law*, fent-se èmfasi en el llenguatge utilitzat en les *letters of intent* per a poder determinar si contenen o no intenció contractual³⁴. Per tant, es diu que una *letter of intent* no serà considerada com contractualment vinculant si les parts

el precio o estipulado un medio para determinarlo, se considerará, salvo indicación en contrario, que las partes han hecho referencia implícitamente al precio generalmente cobrado en el momento de la celebración del contrato por tales mercaderías, vendidas en circunstancias semejantes, en el tráfico mercantil de que se trate). Veure: DíEZ-PICAZO, *La compraventa*, 167-168. El mateix es pot dir en relació amb l'article 5.7 dels Principis UNIDROIT, que parla de preu raonable.

³⁰ DíEZ-PICAZO, ROCA TRIAS, MORALES, *Los Principios del Derecho europeo de contratos*, 179.

³¹ DíEZ-PICAZO, ROCA TRIAS, MORALES, *Los Principios del Derecho europeo de contratos*, 179.

³² LOBATO, *Consideraciones sobre*, 572-573 i 576 i MORENO, *La oferta*, 120 i 122-123.

³³ Veure: STS de 11 d'abril de 1992 (RAJ 3093) i STS de 11 de març de 1988 (RAJ 1958).

³⁴ TREITEL, *The Law*, 155.

expressament assenyalen que no té força d'obligar i els actes posteriors, com el pagament del preu, no canvien la intenció inicial de la carta³⁵. No obstant això, també es diu que un acord complet pot ser considerat contracte encara que no hi hagi una intenció clara de quedar obligats, si, mitjançant tests objectius, es determina que, en circumstàncies normals, qualsevol persona consideraria que ha quedat obligada³⁶.

En els PECL, queda també palès que l'element subjectiu va adquirint major rellevància. En aquest punt, cal tenir en compte el fet que el concepte de contracte que ofereix l'art. 2:101 PECL coincideix més amb el concepte del dret anglès, que amb el del dret europeu continental (*Civil Law*), i significa que el contracte es pot definir com l'acord suficient amb el qual les parts volen quedar legalment vinculades³⁷.

Dit això, veiem, d'una banda, com ja sabem, que l'article 2:101 PECL entén que la intenció de les parts d'obligar-se té major rellevància que la determinació del preu, ja que, si consta, a pesar de la indeterminació del preu, que les parts volien obligar-se contractualment, no hi ha cap raó evident per a negar el reconeixement al contracte, i s'entén pactat un preu raonable³⁸. Per altra banda, que en els articles 2:101 i 2:103, s'exigeix per a concloure un contracte, en primer lloc, la intenció d'obligar-se, la qual pot determinar-se, segons l'article 2:102, d'acord amb com la declaració o la conducta pugui ser raonablement entesa per l'altra part; i, en segon lloc, s'exigeix, únicament, que s'arribi a un *acord suficient*. Per tant, queda clar que la intenció d'obligar-se és l'element principal per a concloure un contracte³⁹.

³⁵ McGUINNESS, *The effects*, 7.

³⁶ TREITEL, *The Law*, 160.

³⁷ DíEZ-PICAZO, ROCA TRIAS, MORALES, *Los Principios del Derecho europeo de contratos*, 172.

³⁸ ZIMMERMANN, *Estudios*, 150.

³⁹ Ben igual ocorre al CV, ja que el principal per a distingir si una proposta de celebrar un contracte és o no una oferta és la intenció del proponent, és a dir, l'existència d'una autèntica voluntat negocial que a més ha d'estar indicada a la propia oferta. Això suposa que, "en la declaración de la oferta se encuentre ésta o que, dados los términos en que la oferta se produzca, deba entenderse objetivamente que en ella se encuentra implícita esta voluntad". Per tant, l'existència d'una clara intenció d'obligar-se permet considerar ofertes a aquelles propostes que no són totalment precises, sinó que només tenen suficient precisió, la qual cosa significa que tenen un contingut mínim, la causa i el preu. Veure: DíEZ-PICAZO, *La compraventa*, 165-166.

En la mateixa línia, l'article 2.1 dels Principis UNIDROIT diu que perquè es pugui parlar de "veritable oferta" hi ha d'haver un sèria intenció d'obligar-se de manera definitiva i l'article 4.1 assenjala que, si la intenció de les parts no queda clara, el contracte s'interpretarà segons el significat que, raonablement, persones en el mateix lloc i circumstàncies li haurien donat.

2.3. *Letter of intent: precontracte, precontracte imperfecte*

En segon lloc, dins del nostre treball, hem volgut reflexionar entorn del fet que la figura de les *letters of intent* també es confon amb el precontracte i, potser, ha permès la creació d'una figura intermitja anomenada *precontracte imperfecte*.

2.3.1. *Pacte d'intencions i precontracte. Els acords amb termes oberts*

Es diu que encara que la finalitat dels tractes preliminars i del precontracte sigui la preparació d'un contracte futur, hi cooperen al compliment de manera diferent; mentre el precontracte obliga a la conclusió del contracte futur, els tractes no creen entre les parts un vincle jurídic que els obligui a contractar més tard, sinó que, en la seva discussió, les parts conserven la seva lliure decisió per a avançar en el camí emprès o desistir tornant-se endarrere⁴⁰. És important, per tant, posar l'accent en el fet que els tractes preliminars no són vinculants, en el sentit que el resultat d'ells no és encara el contracte, sinó un esquema merament hipotètic que arribarà a ser contracte quan sobre ell, això és, sobre cadascuna de les seves clàusules, recaigui el consentiment de les parts⁴¹.

D'altra banda, el precontracte ja és un contracte, encara que tingui per objectiu la conclusió d'un altre contracte⁴² i es plantegen diverses doctrines en relació amb la determinació de les conseqüències que s'aparellen al no atorgament del contracte definitiu⁴³.

En un principi, es va considerar que l'obligació futura de contractar que sorgeix del precontracte era una obligació inexecutable, l'incompliment de la qual produïa únicament el naixement d'un deure d'indemnitzar els danys i perjudicis que es generassin a l'altra part⁴⁴. Enfront d'aquesta

⁴⁰ MORO, *El precontrato*, 246.

⁴¹ MORENO, *La oferta*, 124 i ALONSO, *La responsabilidad*, 870-871.

⁴² ALGUER, *Ensayos varios*, 113. També veure: STS de 25 de juny de 1993 (RAJ 5384).

⁴³ Es diu que "el cumplimiento de la obligación contraída en el precontrato tiene por resultado preciso -junto con la operación indispensable por parte del acreedor- la conclusión de otro contrato, el llamado contrato principal". En el precontracte, sorgeix "una obligación de emitir una declaración de voluntad, de realizar un acto externo". Veure: ALGUER, *Para la crítica*, 370-371 i 422.

⁴⁴ Així, la STS de 9 de juliol de 1940 (RAJ n.º 691) assenyalava que el precontracte té com funció essencial: "ligar a las partes para la conclusión de un futuro contrato; pero que precisamente por ese carácter, ni tiene otro objeto que el de vislumbrar la voluntad a la celebración de una convención ulterior, sin posibilidad de identificación con el del contrato definitivo, que ha de celebrarse después; ni en él se engendra otra obligación que la de prestar a su tiempo del consentimiento, ni su incumplimiento puede producir otro efecto que el de un resarcimiento de perjuicios, precisamente por ser el consentimiento que ha de prestarse objeto único de la obligación y acto personalísimo; ni puede autorizar

postura, en l'actualitat, la jurisprudència es decanta per considerar que el jutge pot suplir la voluntat de les parts i atorgar el contracte definitiu⁴⁵.

En conclusió, cal assenyalar que la principal diferència entre el precontracte i les diverses figures que poden aparèixer en la fase de tractes preliminars (el pacte d'intencions) és que un precontracte és ja un contracte perquè hi ha dues voluntats que concorden, però l'acord existent entre les parts té una pura funció preliminar o preparatòria del contracte que en definitiva entre elles s'establirà o podrà establir-se⁴⁶. Mentre que, en els tractes preliminars no s'ha arribat encara a una voluntat conjunta.

En el camp de les propostes internacionals, cal assenyalar que el precontracte podria assimilar-se als anomenats "acords amb termes oberts" que trobam, per exemple, a l'article 2.13⁴⁷ dels Principis UNIDROIT. Assenyala aquests precepte que, si quan es conclou un contracte, les parts deixen obertes algunes qüestions per a determinar-les posteriorment, això no impedirà l'existència d'aquest contracte. Així mateix, afegeix l'article que, encara que les parts després no arribin a un acord sobre les qüestions obertes, no es posarà en dubte l'existència del contracte. Per tant, un *acord amb termes oberts* vincula com un precontracte i amb la conseqüència que, si posteriorment no es completa, es podrà executar forçosament, en els termes prevists.

2.3.2. *Pacte d'intencions i precontracte imperfecte. Els acords per a negociar*

Els *acords per a negociar* són una modalitat d'acord precontractual que prové del *Common Law* que, en ocasions, pot ser executable, és a dir, pot tractar-se d'alguna cosa més que d'un document que plasma les negociacions, alguna cosa més que d'un pacte d'intencions. El motiu

a que la voluntad del obligado se sustituya por obra de la autoridad del Juez, dando así irregularmente vida a un contrato que sin el común, expreso y máximo asenso de las partes no puede nacer".

Igualment, es pronuncien: SSTs de 2 de febrer de 1960 (RAJ 456), de 26 de març de 1965 (RAJ 1481), de 16 d'octubre de 1965 (RAJ 4468), de 4 de juliol de 1991 (*El Derecho* 7251) i de 8 de febrer de 1996 (RAJ 864).

⁴⁵ Veure: GARCÍA CANTERO, *Comentario*, 70. També la següent jurisprudència: SSTs de 13 de desembre de 1989 (RAJ 8824), de 3 de març de 1992 (RAJ 2156), de 23 de desembre de 1995 (RAJ 9396) de 29 de juliol de 1996 (RAJ 6408) i de 26 de novembre de 1998 (*El Derecho* 38345).

⁴⁶ Díez-PICAZO, *Fundamentos*, 304.

⁴⁷ Diu l'article 2.13: "(1) *If the parties intended to conclude a contract, the fact that they have intentionally left a term to be agreed upon in further negotiations or to be determined by a third person does not prevent a contract from coming into existence.* (2) *The existence of the contract is not affected by the fact that subsequently (a) the parties reach no agreement on the term, or (b) the third person does not determine the term, provided that there is an alternative means of rendering the term definite that is reasonable in all of the circumstances, including any intention of the parties*".

que en el *Common Law* es prevegi que en ocasions aquests acords siguin executables, malgrat no tenir, com si tenen els *acords amb termes oberts* o precontracte, un acord en els elements essencials, és que els *acords per a negociar* contenen l'obligació de negociar de bona fe i, atenent a la importància d'aquesta, es considera, en ocasions, que si no es negocia es podrà executar l'acord. Tot això respon al fet que l'exigència de negociar de bona fe pot excloure's en el sistema del *Common Law*⁴⁸, amb la qual cosa, quan es preveu específicament que les negociacions s'ajustaran a la bona fe o a una clàusula de *best efforts*⁴⁹, els tribunals consideren que pot tractar-se d'alguna cosa més que d'uns simples tractes, és a dir, que d'un pacte d'intencions, i es plantegen donar-li una transcendència també superior, és a dir, la seva possible execució⁵⁰.

Des de la perspectiva del nostre dret contractual, el deure de negociar de bona fe s'exigeix sempre, qualsevol que sigui l'acord que es tracti i, en principi, davant la vulneració del mateix es reacciona en el camp de la responsabilitat precontractual, però no de l'incompliment contractual. No obstant això, aquesta idea pot donar lloc al fet que, entre un pacte d'intencions i un precontracte, se situï una figura diferent, anomenada, per exemple, *precontracte imperfecte* o *contracte preliminar*⁵¹.

Alguna doctrina s'ha referit a una figura precontractual que tindria una eficàcia intermitja entre el precontracte i el pacte d'intencions: el precontracte imperfecte. Aquesta doctrina assenyala que el *precontracte imperfecte* seria aquell que, tenint suficientment determinat el seu "objecte principal", remet a un moment posterior (la signatura del contracte definitiu) la fixació de certs extrems, el perfilat de la redacció del contracte⁵². Més concretament, es diu que el precontracte imperfecte es diferencia del pacte d'intencions, en el fet que els contractants se senten fermament vinculats, al no concebre la posterior fixació del tenor del

⁴⁸ ZIMMERMANN, *Estudios*, 155 i FARNSWORTH, *Precontractual liability*, 269.

⁴⁹ Es diu que aquestes clàusules es tradueixen com "lo que uno haría en su propia defensa, a menos que las mismos se refieran a conocimientos profesionales no poseídos por una de las partes, en cuyo caso, el baremo sería el de la conducta de una persona prudente que se encontrara en la misma situación". Veure: VIGURI, *Los tratos preliminares*, 68; FARNSWORTH, *Precontractual liability*, 272; i LAKE i DRAETTA, *Letters*, 130.

⁵⁰ Així, s'assenyala que, entre la ruptura de negociacions i l'incompliment contractual, hi ha d'haver un escaló en el qual, segons les circumstàncies, un acord pot ésser obligatori si de les paraules i dels actes de les parts es pot extraure el contingut bàsic de la relació. Veure: BALL, *Work carried out*, 587-588.

⁵¹ Aquesta figura pot relacionar-se amb la noció de precontracte seguida per la doctrina clàssica. Es diu que el contracte preliminar és un antecessor o una espècie de llei de bases del segon contracte, el definitiu. Per tant, el contracte preliminar obliga a celebrar un altre contracte. Veure: STS 16-10-1965 (RAJ 4468) i STS 23-12-1995 (RAJ 9396).

⁵² CAVANILLAS, *Comentario*, 1157.

contracte definitiu com l'oportunitat per a continuar unes negociacions que han quedat obertes, sinó com la manera de dotar al contracte definitiu d'una certesa que redueixi, per a la fase del seu compliment, la inseguretat que es derivaria de la seva esquemàtica redacció⁵³. D'altra banda, el *precontracte imperfecte* es diferencia del *precontracte perfecte* pel fet que les parts han exclòs la possibilitat de quedar definitivament obligades amb el grau d'indeterminació que encara té l'objecte del contracte. En el *precontracte imperfecte*, el contracte definitiu és volgut amb la mateixa intensitat que en el *precontracte perfecte*, només que s'afegeix una obligació accessòria i instrumental, consistent en dotar-lo prèviament del també volgut grau de determinació. Les parts han arribat a un punt d'acord suficient per a obligar-se, però no per a iniciar l'execució⁵⁴.

Sembla, doncs, que poden extreure's tres conclusions o idees principals. En primer lloc, que *precontracte* en sentit propi només ho seria aquell contracte complet i determinat, l'execució del qual queda ajornada. Únicament l'efectivitat del contracte queda ajornada i tots els elements del contracte estan determinats. Mentre que, el *precontracte imperfecte* pateix un notable grau d'indeterminació del seu contingut, però la intenció d'obligar-se de les parts és clara. Es coneix en part l'objecte del contracte i la intenció de les parts d'obligar-se a alguna cosa en relació amb aquest objecte.

En segon lloc, i com a conseqüència de l'anterior, pot concloure's que el que permet distingir aquestes figures és l'element subjectiu de la intenció d'obligar-se. En el pacte d'intencions, no hi ha intenció d'obligar-se. En el *precontracte imperfecte* hi ha una clara intenció d'obligar-se, però no hi ha determinació d'allò que es vol quedar obligat i en el *precontracte perfecte* hi ha intenció d'obligar-se i determinació, almenys suficient, dels elements. Hi ha, en definitiva, un contracte.

En tercer lloc, exigir per a ser *precontracte perfecte* que l'única cosa a determinar sigui el moment d'execució del contracte i per a tractar-se només d'un pacte d'intencions que no consti de forma expressa o tàcita la intenció d'obligar-se, fa que quedi enmig de les dues figures un ventall de possibilitats, com poden ser el cas de negociacions molt avançades, sense voluntat final d'obligar-se o negociacions en fase intermitja en les quals per algun mitjà pot fixar-se la intenció d'obligar-se a alguna cosa. Per a donar solució a aquesta gamma de possibilitats, pot haver-se optat per aquesta figura en la qual la clara voluntat d'obligar-se fa que es plantegi que s'està en el camp contractual i la posterior ruptura sigui sancionada no des d'un prisma precontractual o extracontractual, sinó contractual.

⁵³ CAVANILLAS, *Comentario*, 1158.

⁵⁴ CAVANILLAS, *Comentario*, 1158.

De tot el que s'ha exposat, pot deduir-se que el *precontracte imperfecte* és una figura caracteritzada per dos aspectes els quals, pel que sembla, permeten la seva autonomia i separació dels pactes d'intencions i del precontracte. En primer lloc, es diu que ja no estam en la fase de tractes previs, sinó en una fase de major vinculació, perquè la intenció de les parts és quedar obligats amb aquest acord, per imperfecte que sigui⁵⁵. És a dir, la intenció de les parts, deduïda de certes circumstàncies, és el principal per a considerar perfeccionat com contracte un acord per a negociar. I, en segon lloc, és fonamental per a no considerar que estam ja davant un precontracte *perfecte*, el fet que les parts han condicionat l'acord, de manera que no desitgen que sigui obligatori encara, sinó fins que es determini tot el contingut, és a dir, aquest únicament està suficientment determinat.

En aquest punt, cal fer també referència a la teoria que, sobre la naturalesa jurídica del precontracte, va considerar que aquest pot ser una figura més àmplia, en el sentit de ser-ho tot contracte preparatori, consensual, bilateral i atípic o general, en virtut del qual les parts fixen les línies bàsiques d'un contracte específic i contreuen l'obligació de desenvolupar-les en el futur, a fi que aquell quedi en definitiva complet i conclòs⁵⁶. Així, en el precontracte existeix tot el contracte principal o definitiu, però només en germen, en síntesi, en les seves directrius o elements bàsics. El contracte futur és el mateix precontracte, però desembolicat, completat, desenvolupat⁵⁷. Les parts no s'obliguen a un *facere* (a consentir), sinó a cooperar, completar o desenvolupar les bases del precontracte i quan alguna de les parts es nega a actuar, el jutge substitueix l'activitat aliena únicament en el sentit d'obtenir per l'activitat pròpia el resultat jurídic i econòmic que, normalment, s'hagués obtingut mitjançant l'activitat de l'obligat. La voluntat contractual ja es va emetre i existeix condensada en el precontracte, de manera que només falta desenvolupar aquella activitat necessària per a deixar les coses completes i en disposició de poder aconseguir el resultat pràctic o empíric esperat per les parts quan varen *precontractar*⁵⁸. Per tant, uns mateixos fets poden ser interpretats de diverses formes segons es dedueixi quina era la voluntat de les parts. Aquestes poden voler que el jutge supleixi la voluntat del

⁵⁵ Així, en el *Common Law* es dóna més importància a la intenció de les parts de manera que, si aquestes tenen la intenció de què sigui un contracte, el fet que hi hagi un acord posterior no li negarà eficàcia contractual. Veure: LAKE i DRAETTA, *Letters*, 72.

⁵⁶ ROCA SASTRE, *Estudios*, 324.

⁵⁷ ROCA SASTRE, *Estudios*, 331-332.

⁵⁸ ROCA SASTRE, *Estudios*, 333.

contractant contrari a l'atorgament, o que el contracte s'entengui posat en vigor com contracte definitiu en un determinat moment, o que la voluntat individual sigui infungible i la negativa a declarar-la se solucioni amb una indemnització de danys i perjudicis. Així, el problema es reconduïx a una qüestió d'interpretació de la concreta composició d'interessos establerta per les parts en el precontracte⁵⁹.

A tot això cal afegir que, des de la teoria mantinguda per alguna jurisprudència en relació amb la naturalesa del precontracte, la qual entén que aquest té com nota peculiar la indeterminació específica dels requisits essencials del conveni que els interessats volen celebrar, essent precís per a aconseguir aquesta finalitat l'atorgament d'un futur contracte pel qual es completin els requisits que en el primer van quedar indeterminats⁶⁰, i enfront de la postura que considera que el precontracte és un contracte perfecte en els seus elements, l'execució dels quals depèn de la decisió posterior de les parts⁶¹, és possible que tenguí cabuda aquesta figura intermitja.

3. *Les letters of intent: la seva transcendència. L'incompliment*

3.1. *Introducció*

La transcendència dels pactes d'intencions es veu, en el fet que, davant el seu incompliment, es genera responsabilitat precontractual, doncs ens movem en la fase preliminar. Mentre que, en matèria de precontracte, és possible parlar d'incompliment per no atorgar una de les parts el contracte posterior i, per tant, segons doctrina majoritària, es podria demanar l'execució forçosa. No obstant això, el fet de quedar tan difuminada, o condicionada a l'apreciació d'un element subjectiu com és la intenció d'obligar-se, la frontera entre els pactes d'intencions de la fase preliminar, els pactes d'intencions que constitueixen precontracte imperfecte i el precontracte, no és fàcil determinar quina transcendència ha de donar-se a l'incompliment.

Aquesta dificultat prové també del fet que, en el sistema del *Common Law*, és difícil fonamentar la responsabilitat precontractual de les *letters of intent* perquè ni el *Restatement of the Law*, ni el *Uniform Commercial Code*

⁵⁹ RIVERO, *Derecho de obligaciones*, 405.

⁶⁰ SSTs de 21 de desembre de 1955 (RAJ 232), de 4 de juliol de 1991 (*El Derecho* 7251) i de 25 de juny de 1993 (RAJ 5384).

⁶¹ Segueix aquesta línia la següent jurisprudència: SSTs de 13 de desembre de 1989 (RAJ 8824), de 3 de març de 1992 (RAJ 2156), de 23 de desembre de 1995 (RAJ 9396) de 29 de juliol de 1996 (RAJ 6408) i de 26 de novembre de 1998 (*El Derecho* 38345).

(CCU), esmenten els deures inherents a la bona fe en la fase preliminar⁶². Per tant, els tribunals van al camp contractual per a sancionar la transgressió de les cartes o els pactes d'intencions. Així, sorgeix la figura del precontracte imperfecte.

3.2. *La transcendència normal d'un pacte d'intencions: la responsabilitat precontractual*

3.2.1. *Generalitats*

En el nostre dret, les conseqüències que es poden derivar d'un *incompliment* d'una carta d'intencions s'han de situar en el camp de la responsabilitat precontractual. La fase de tractes no produeix vinculació jurídica, de caràcter contractual, però té transcendència en el sentit que les parts tenen l'obligació de comportar-se segons la bona fe⁶³. Així, l'única transcendència, que no és poca, que els pactes d'intencions poden tenir, és no aconseguir la seva finalitat, és a dir, la celebració del contracte. La frustració d'aquest objectiu pot deure's al fet que les parts de mutu acord decideixin no continuar negociant, opció aquesta que no planteja problemes; o al fet que només una de les parts decideixi no seguir negociant. En aquest cas, no es genera responsabilitat per l'incompliment de la carta d'intencions, sinó responsabilitat precontractual (per ruptura injustificada de tractes).

L'exigència de responsabilitat precontractual es fonamenta en el principi general de bona fe, el qual exigeix una actuació, tant en la fase de preparació d'un contracte, com en la fase de conclusió i execució, ajustada al deure de comportament honrat i just, és a dir, al deure de comportar-se amb lleialtat⁶⁴.

⁶² No obstant això, en atenció als paràgrafs 1-201 i 2-103 del CCU que es refereixen a la bona fe, es va establir que les cartes d'intencions sense vinculació contractual (*agreement to agree*) duen implícit un deure d'actuar de bona fe, de manera que, els contractants puguin ser responsables dels danys produïts per la ruptura de la confiança que han pogut crear en l'altre part. Veure: VIGURI, *Los tratos preliminares*, 94 i 97.

⁶³ LOBATO, *Consideraciones sobre*, 544. Assenyala la STS de 20 d'abril de 1993 (RAJ 3104) que els acords adoptats amb la finalitat de celebrar un futur contracte "no pueden tener otra consideración que la de actos preparatorios del contrato, de los cuales no surge acción para la otra parte por la que pueda exigir su cumplimiento". Igualment veure: SSTs de 10 d'octubre de 1980 (RAJ 3623) i de 20 d'abril de 1993 (RAJ 3104).

⁶⁴ En el principi general de bona fe, aquesta "engendra una norma jurídica completa, que, además, se eleva a la categoría o al rango de un principio general del derecho: todas las personas, todos los miembros de una comunidad jurídica deben comportarse de buena fe en sus recíprocas relaciones" (WIEACKER, *El principio*, 11-12.). Es tracta de la bona fe en sentit objectiu dels articles 7.1 i 1.258 del Cc. Veure també: ROCA, *Comentario al artículo 1.258 Cc*, 453 i SSTs de 09/12/1963 (RAJ 5219), de 29/01/1965 (RAJ 262), de 27/01/1977 (RAJ 121), de 16/11/1979 (RAJ 3850), de 5/01/1980 (RAJ 19), de 5/07/1985 (RAJ 3642), de 04/02/1991 (RAJ 704) i de 13/11/1995 (RAJ 8601). El TS ha interpretat, en la sentència de

La bona fe *in contrahendo* significa⁶⁵ un comportament lleial en les relacions socials, causa justificativa de la confiança i, al mateix temps, exigència imprescindible en la conducta preparatòria del negoci. Les parts tenen l'obligació de comportar-se segons la bona fe en el sentit que a elles pertoca la càrrega d'una lleialtat recíproca de conducta socialment valorable i exigible.

Així mateix, per la culpa *in contrahendo* es fa responsable a qui en la fase precontractual ha realitzat un comportament lesiu i contrari als imperatius de la bona fe entesa en sentit objectiu⁶⁶. Es tracta d'una responsabilitat precontractual perquè, sense formar-se el contracte, l'arrel de la responsabilitat no pot cercar-se en el contracte, sinó en la vulneració d'un deure estrany i anterior al contracte⁶⁷.

La doctrina i jurisprudència espanyoles han anat, per a situar la responsabilitat precontractual a l'article 1.902 Cc, a la responsabilitat extracontractual⁶⁸. Es considera que el fonament de la responsabilitat precontractual és la responsabilitat extracontractual de l'article 1.902 del Codi civil perquè això permet limitar l'exigibilitat d'indemnització només als casos en els quals resulti realment justificada⁶⁹. A més, s'aporten altres arguments com: (1) Que la no justificació de la retirada de les negociacions quan podia esperar-se la conclusió d'un acord suposa una actuació abusiva que pot enquadrar-se dintre de l'àmbit de l'article 1.902 del Codi civil. (2) Que la possibilitat de retirar-se dels tractes no és un dret subjectiu, sinó que és simplement reflex de la llibertat contractual⁷⁰. (3) Que es té una noció general de l'il·lícit civil, sense tipicitat del dany, suficientment àmplia com per a comprendre les diferents violacions del deure *alterum non laedere*⁷¹.

No obstant tot això, se segueix plantejant, en relació amb la responsabilitat precontractual, la seva possible cabuda en la responsabilitat

8 de juliol de 1981 (RAJ 3053), l'article 7.1 assenyalant que, en aquest, la bona fe suposa una exigència "de una conducta ética significada por los valores de la honradez, lealtad, justo reparto de la propia responsabilidad y atencimiento a las consecuencias que todo acto consciente y libre pueda provocar en el ámbito de la confianza ajena [...]". També veure: SSTS de 17/01/1986 (RAJ 105) i de 08/06/1994 (RAJ 4905).

⁶⁵ ALONSO, *La responsabilidad*, 889.

⁶⁶ ASÚA, *La culpa*, 205-206.

⁶⁷ MESSINEO, *Manual*, 465-466.

⁶⁸ ALONSO, *La responsabilidad*, 902. Veure: SSTS de 16 de maig de 1988 [(RAJ 4308) comentada per ASÚA GONZÁLEZ en: CCJC, 1988, pàgs. 513-527; i per GARCÍA RUBIO en: *La Ley*, 1989-4, pàgs. 1112-1119], de 26 de novembre de 1998 (*El Derecho* 38345) i de 16 de desembre de 1999 (RAJ 8979).

⁶⁹ MORENO, *La oferta*, 134-136.

⁷⁰ Díez-PICAZO, *Fundamentos*, 275.

⁷¹ CABANILLAS, *El ámbito*, 756.

contractual i en aquest punt es confonen les figures pertanyents a la fase preliminar, com el pacte d'intencions, amb les figures contractuals, i entra en joc, el *precontracte imperfecte*.

3.2.2. Breument sobre la responsabilitat precontractual per ruptura injustificada de negociacions

Per responsabilitat precontractual es coneix la responsabilitat derivada de la ruptura injustificada de negociacions. Així, quan durant els tractes preliminars una de les parts fa sorgir en l'altra la raonable confiança que el contracte que es negocia serà conclòs i, posteriorment, interromp aquestes negociacions sense que existeixi un motiu justificat, està obligada a rescabalar els danys que l'altra part sofreixi com a conseqüència d'aquesta ruptura⁷².

D'això s'extreu que, en la responsabilitat precontractual per ruptura de negociacions, deuen concórrer una actuació contrària a la bona fe i la producció d'un dany. Més concretament, els elements que deuen concórrer són tres.

(1) En primer lloc, la situació de confiança que es crea quan les converses han experimentat un cert grau de desenvolupament i es troben ja avançades⁷³. Dit d'una altra manera, incorren en aquesta responsabilitat els qui hagin encoratjat el començament o la continuació de despeses, creant en les persones que les realitzen un estat d'ànim de confiança en la transcendència de les negociacions i l'esperança que obtindran uns resultats amb els quals compensar els desemborsos o activitats realitzades, o que si no obtenen aquests resultats es deurà a la incompatibilitat de les postures de les parts negociadores⁷⁴. Es tracta d'una confiança creada per uns fets concloents d'una de les parts en les negociacions, doncs és provocada per actes o actituds que es consideren vinculants per a la persona que els porta a terme⁷⁵.

(2) En segon lloc, la ruptura ha de tenir un caràcter injustificat, el qual es valorarà posant en relació la causa de la ruptura amb els deures de bona fe i de lleialtat, i amb allò que raonablement pugui esperar-se de persones col·locades en una situació semblant⁷⁶. Per tant, s'atendrà, en cada cas concret, a l'actuació de les parts durant tot el desenvolupament de les negociacions i es valorarà l'obligació d'una conducta lleial i d'una

⁷² CABANILLAS, *El ámbito*, 762. Igualment en la jurisprudència: SSTs de 26 de febrer de 1994 (RAJ 1198), de 12 de febrer de 1997 (*El Derecho* 3732), de 14 de juny de 1999 [(RAJ 4105) comentada per CAVANILLAS] i de 16 de desembre de 1999 (RAJ 8979).

⁷³ Díez-PICAZO, *Fundamentos*, 279.

⁷⁴ MORENO, *La oferta*, 136-142.

⁷⁵ CABANILLAS, *El ámbito*, 762.

⁷⁶ Díez-PICAZO, *Fundamentos*, 279.

informació recíproca suficient, l'obligació d'actuar amb la intenció d'arribar a un acord i l'obligació de comportar-se de manera que no es lesioni els interessos aliens sense la justificació de la legítima defensa dels propis⁷⁷. Així mateix, no és necessària la concurrència de culpa per a derivar responsabilitat per ruptura injustificada de negociacions⁷⁸.

(3) Finalment i en tercer lloc, ha de produir-se un dany i una relació entre el dany i la confiança.

Tot això duu a la conclusió que el resultat de generar responsabilitat precontractual és el naixement del deure d'indemnitzar els danys efectivament produïts.

3.3. *L'incompliment del deure de comportar-se de bona fe com a fet generador de responsabilitat contractual*

Alguna doctrina⁷⁹, partint de l'existència d'una relació jurídica *sui generis*, anomenada relació contractual de caràcter preparatori o relació derivada d'un contacte social, és a dir, del fet que posar-se en contacte dues persones a fi de negociar la conclusió d'un contracte, estableix entre elles una certa connexió i crea un estat de recíproca confiança que no deu ser defraudada, doncs l'una i l'altra es deuen un mínim de lleialtat en els tractes i que la responsabilitat precontractual no es basa en la violació del deure genèric *alterum non laedere*, diu que el deure de comportar-se segons la bona fe en el període formatiu del contracte implica un veritable deure inter parts i no un deure absolut enfront de tots, la qual cosa explica que els danys derivats del seu incompliment generin responsabilitat contractual⁸⁰. Així mateix, s'afegeix que la responsabilitat precontractual exigeix regles pròpies perquè la seva base en la bona fe, de contingut idèntic a la contractual, allunyen de la responsabilitat per fet il·lícit, manifestació genèrica del *alterum non laedere*. D'altra banda, l'obligació d'indemnitzar *in contrahendo* té la seva base en el trencament de la confiança, en el dol, engany o deslleialtat de les parts en els actes preparatoris del negoci, no en una relació jurídica contractual⁸¹.

També es diu que, la dada decisiva perquè intervingui l'article 1.101 Cc és que existeix una relació prèvia en virtut de la qual hi ha un programa d'actuació que les parts deuen seguir i, per tant, s'admet que l'article 1.101 no només es refereix a l'incompliment o mal compliment d'allò que es

⁷⁷ DíEZ-PICAZO, *Fundamentos*, 279.

⁷⁸ En contra veure: HILSENRAD, *Las obligaciones*, 82.

⁷⁹ Per a més informació, veure: DíEZ-PICAZO, *Fundamentos*, 276; i CABANILLAS, *El ámbito*, 753 i ss.

⁸⁰ CABANILLAS, *El ámbito*, 754.

⁸¹ ALONSO, *La responsabilidad*, 904.

deu contractualment, sinó també d'aquelles prestacions que tinguin el seu origen en qualsevol altra causa que posi en relació directa al creditor i al deutor⁸².

Tot el que s'ha dit, ens condueix al que s'ha anomenat la "contractualització del règim jurídic de la fase de negociacions" i a la idea que la responsabilitat que es genera per incompliment d'aquests acords se situa en seu contractual. La mateixa idea es troba darrere la figura del *precontracte imperfecte*.

Pel que fa a aquest, cal assenyalar que es diu que la seva transcendència no pot situar-se en el camp extracontractual, sinó en el contractual. Però, aquesta responsabilitat no seria pròpiament contractual, ja que, recordem, es diu⁸³ que, a diferència del *precontracte perfecte*, en l'*imperfecte* no és possible l'execució *in natura*, sinó només la indemnització per danys i perjudicis.

Això pot fer pensar que, en realitat, no es tracta més que d'una responsabilitat precontractual pròpia de la fase preliminar, però tampoc és així, ja que, també recordem, es diu⁸⁴ que, a diferència del que ocorre en la fase de tractes preliminars, aquesta indemnització cobrirà no només l'interès negatiu (el mal sofert per haver seguit negociant i incorrent en despeses), sinó també una indemnització pel valor del benefici que s'esperava obtenir del contracte definitiu (l'interès positiu).

Finalment, cal afegir que alguns autors⁸⁵ donen un pas més, i consideren que aquesta responsabilitat és absolutament contractual ja que també cabria l'execució *in natura* perquè, més enllà del contingut principal del contracte, res hi ha d'infungible en la voluntat dels contractants; al contrari, és un àmbit en el qual el jutge està obligat a suplir constructivament els dèficits que presenti el document contractual. Qüestió diferent és que degui o no ser funció del jutge donar redacció al contracte *per se*, és a dir, no perquè sigui una tasca necessària per a dirimir, per exemple, un plet sobre incompliment.

Enfront d'aquesta tendència d'utilitzar un concepte ampli de *precontracte* i de reconduir en tots els casos la responsabilitat a l'àmbit contractual, es pot oposar les crítiques que alguna doctrina ha fet.

D'una banda, es diu⁸⁶ que, en aquestes figures, les parts s'obliguen a negociar i encara no existeix una obligació contractualment assumida,

⁸² ASÚA, *La culpa*, 257-258.

⁸³ CAVANILLAS, *Comentario*, 1160-1161.

⁸⁴ CAVANILLAS, *Comentario*, 1160-1161; i VIGURI, *Los tratos preliminares*, 127-128 i 134-135.

⁸⁵ CAVANILLAS, *Comentario*, 1161-1162.

⁸⁶ DíEZ-PICAZO, *Fundamentos*, 310.

com en el precontracte. Per altra banda, es planteja què cal entendre per col·laboració i bases del contracte ja que, si aquestes són suficients, només mancarà posar-les en vigor i executar-les, però no desenvolupar-les. Mentre que, si aquestes són incompletes, no bastarà per a desenvolupar-les una simple col·laboració, sinó nous acords.

A aquestes objeccions, es pot afegir que l'argument que permet incloure els casos de responsabilitat precontractual en l'article 1.101 del Codi civil té com inconvenient que s'ha d'admetre que tot el contingut de la relació obligatòria està per determinar i a reserva de la seva fixació després d'un judici de bona fe. Per això, l'existència únicament d'una relació obligatòria el contingut de la qual és comportar-se d'acord a un paràmetre general i objectiu, però indeterminat, ens apropa al camp dels danys a qualsevol subjecte de la col·lectivitat, és a dir al camp extracontractual⁸⁷. Els danys produïts en la celebració del contracte no poden ser exigits sobre la base dels articles 1.101 i següents, que impliquen una obligació en el compliment de la qual es provoquin, ja que mentre no hi hagi acceptació, el contracte i les obligacions que d'ell es deriven no han sorgit⁸⁸.

Finalment, és necessari plantejar si, en el nostre dret, de la constància expressa en un acord del deure que les negociacions es duguin a terme de bona fe es pot extreure la conseqüència que, en cas de no actuar així, els punts ja negociats seran executables.

En aquest tema, s'ha d'assenyalar que l'obligació de negociar de bona fe existeix en el nostre dret s'hagi previst expressament o no i, per tant, la conseqüència que genera la seva infracció, encara que s'hagi acordat expressament que s'actuarà de bona fe, no pot ésser més que la comuna. També s'ha d'assenyalar que, del fet que dues parts negociïn i arribin a acords puntuals, que és el que s'acostuma a fer en la fase de negociacions, i que a més ho facin actuant de bona fe, és exagerat concloure que hi ha una intenció de quedar vinculades, sobre tot en un termes incomplets. Potser, la interpretació hauria d'ésser la contrària i entendre que, si no hi ha acord definitiu o determinació dels elements, quan les parts duen temps negociant, és perquè no hi ha encara intenció d'obligar-se i, atenent al principi de lliure autorregulació contractual, s'hauria d'acceptar que les parts es retirin lliurement, només indemnitzant, si escau, els danys efectivament produïts per la retirada de les negociacions.

Arribats en aquest punt, el que sí, tal volta, hauria de acceptar-se és que, encara que en la ruptura hi hagi una actuació de bona fe, s'atorgui igualment una indemnització pels danys produïts. Però, s'ha de tenir en

⁸⁷ ASÚA, *La culpa*, 258.

⁸⁸ MORENO, *La oferta*, 235.

compte, com a contrareflexió, la dificultat que pot suposar trobar un cas on hi hagi una actuació de bona fe per part de qui romp les negociacions i hi hagi un dany que no sigui exclusivament imputable a qui l'ha patit, o a fets no previsibles, o no imputable a ningú, i trobar una base on fonamentar aquest tipus de responsabilitat.

3.4. La responsabilitat precontractual en els PECL

En els PECL, els articles 1:201 i 1:202⁸⁹ estableixen que les parts deuen ajustar les seves actuacions al deure de bona fe i de col·laboració.

Pel que fa al deure de bona fe, assenyala el paràgraf 2 de l'article 1:201, que aquest deure no pot ser exclòs, ni limitat, en el marc dels PECL. Per tant, es diu que, l'establiment del deure de bona fe en general troba acollida en els PECL i, per tant, en l'exercici dels drets i en el compliment de les seves obligacions, cada part contractual ha de comportar-se d'acord amb els manaments de la bona fe i la negociació lleial⁹⁰.

La transcendència d'una actuació ajustada als paràmetres de la bona fe es reflexa també, en els PECL, en el recurs a la bona fe i al tracte lleial com criteri d'aplicació, interpretació i perfeccionament d'aquests Principis (article 1:106⁹¹).

L'existència del deure de bona fe en la fase preliminar i les seves conseqüències es veuen expressament en l'article 2:301 PECL⁹². Amb aquest precepte es poden plantejar certs interrogants. L'article assenyala:

1.- Que les parts tenen llibertat per a negociar i no són responsables en cas de no arribar a un acord. Per tant, els PECL exclouen, com a regla general, tota idea de responsabilitat quan les negociacions no acabin en un acord [art. 2:301 (1)] i, d'aquest primer paràgraf, no pot deduir-se que s'exigeixi bona fe precontractual.

⁸⁹ Diuen aquests articles: 1:201. "Each party must act in accordance with good faith and fair dealing". 1:202: "Each party owes to the other a duty to co-operate in order to give full effect to the contract".

⁹⁰ ZIMMERMANN, *Estudios*, 154. Igualment, s'han pronunciat els Principis UNIDROIT a l'article 7 que assenyala: "(1) Each party must act in accordance with good faith and fair dealing in international trade. (2) The parties may not exclude or limit this duty".

⁹¹ Diu l'article: "These Principles should be interpreted and developed in accordance with their purposes. In particular, regard should be had to the need to promote good faith and fair dealing, certainty in contractual relationships and uniformity of application".

⁹² Assenyala l'article 2:301: "(2) ... a party which has negotiated or broken off negotiations contrary to good faith and fair dealing is liable for the losses caused to the other party. (3) It is contrary to good faith and fair dealing, in particular, for a party to enter into or continue negotiations with no real intention of reaching an agreement with the other party". Igualment, podem veure l'article 2.14 dels Principis UNIDROIT que diu: "(2) ... a party who has negotiated or broken off negotiations in bad faith is liable for the losses caused to the other party. (3) It is bad faith, in particular, for a party to enter into or continue negotiations intending not to make an agreement with the other party".

2.- No obstant això, la part que hagi negociat o trencat les negociacions de manera contrària a les exigències de la bona fe serà responsable de les pèrdues causades a l'altra part.

D'aquest paràgraf, pot deduir-se que, quan es sanciona una actuació contrària a la bona fe, s'està exigint que en la fase preliminar les parts s'ajustin a aquesta⁹³. En el cas que no ho facin, respondran de les pèrdues, per tant, quan es parla de "pèrdua", enlloc de "dany" entra l'interrogant de si es respon únicament pels danys i perjudicis efectivament ocasionats o també pels guanys deixats d'obtenir. En aquest punt, s'ha dit que la referència a les *pèrdues* s'ha d'entendre com *interès negatiu*, és a dir, les pèrdues patides pel que s'ha negociat, el que exclou el lucre cessant⁹⁴.

També cal assenyalar, que el paràgraf indica dos casos en els quals es produeix aquesta responsabilitat: (1) En el cas de ruptura de forma contrària a la bona fe i (2) en el cas d'haver negociat de mala fe, sense que es pugui pressuposar que hi ha hagut ruptura. Per tant, es viable plantejar si també s'incorre en responsabilitat en cas d'arribar a un acord que posteriorment ha produït pèrdues, perquè en la negociació es va actuar de mala fe. Aquesta responsabilitat superaria la responsabilitat precontractual per ruptura de negociacions i entrariem en el plantejament originari de la culpa *in contrahendo*⁹⁵.

3.- Finalment, diu el paràgraf tercer, que, especialment, és contrari a la bona fe que una part iniciï negociacions o prossegueixi amb elles si no té cap intenció d'arribar a un acord amb l'altra part. D'aquest últim paràgraf és possible plantejar, en primer lloc, que l'actuació contrària a la bona fe negocial ve estrictament taxada en la conducta d'iniciar o prosseguir negociacions sense intenció d'arribar a un acord. En segon lloc, i en relació amb el paràgraf segon, s'ha de dir que no seria possible una responsabilitat per actuació contrària a la bona fe quan s'arribi a un acord, ja que, per a valorar que no hi ha bona fe, ha d'haver una intenció clara de no arribar a aquest acord. Per tant, el fet d'arribar-hi exclou que després es respongui per responsabilitat precontractual.

Finalment, hem de dir que, en els PECL, també es genera responsabilitat, en la fase de negociacions, si es trenca el deure de guardar confidencialitat (article 2:302). Aquest supòsit s'enquadraria en un

⁹³ Veure també: DÍEZ-PICAZO, ROCA TRIAS, MORALES, *Los Principios del Derecho europeo de contratos*, 198.

⁹⁴ DÍEZ-PICAZO, ROCA TRIAS, MORALES, *Los Principios del Derecho europeo de contratos*, 199.

⁹⁵ Es parla de culpa *in contrahendo* quan s'aplica la doctrina de la culpa a la situació que es crea entre els diferents interessats que actuen en l'elaboració d'un contracte. Veure: MORENO, *La oferta*, 231.

cas d'actuació contrària a la bona fe, però no seria sancionat si només existís l'article 2:301, ja que, aquest taxa quan es produeix una actuació contrària a la bona fe i només inclou el cas del paràgraf tercer, comentat anteriorment. La ruptura de la confidencialitat genera responsabilitats tant si s'ha arribat a concloure el contracte, com si no, i aquesta responsabilitat es tradueix en una indemnització pels danys i perjudicis provocats i en la devolució del benefici gaudit.

III. BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

ALGUER, J.:

- “Ensayos varios sobre temas fundamentales del Derecho Civil (IV. Los precontratos)”. *Revista jurídica de Cataluña*, 1931, pàgs. 112-128.
- “Para la crítica del concepto de precontrato”. *Revista de Derecho Privado*, 1935, t. XXII, pàgs. 321-434.

ALONSO PÉREZ, Mariano, “La responsabilidad precontractual”. *Revista jurídica de Cataluña*, 1971, pàgs. 857-922.

ARROYO I AMAYUELAS, Esther i VAQUER ALOY, Antoni, “Un nuevo impulso para el Derecho privado europeo (1)”. *La Llei*, any XXIII, n.º 5482, de 14 de febrer de 2002.

ARROYO I AMAYUELAS, Esther:

- “Les regles sobre la perfecció del contracte en l'anomenat dret uniforme”. *XI Jornades de Dret català a Tossa, L'exercici de les competències sobre Dret Civil de Catalunya*. Tossa de Mar, 21 i 22 de setembre de 2000.
- “Estudio preliminar: Las perspectivas de un Derecho privado europeo”. A: SCHULZE, Reiner i ZIMMERMANN, Reinhard, *Textos básicos de Derecho privado europeo. Recopilación*. Marcial Pons, 2002.

ASÚA GONZÁLEZ, Clara I., *La culpa in contrahendo*. Universidad del País Vasco. Bilbao.

BADOSA COLL, Ferran, *Dret d'obligacions*. Barcanova, Barcelona, 1990.

BALL, S. N., “Work carried out in pursuance of letters of intent -contract or restitution?”, *Law Quarterly Review* (1983) 99, pàgs. 572-590.

BASEDOW, Jürgen, “The renascence of uniform law: European contract law and its components”. *Legal Studies*, 1998, vol. 18, n.º 2, pàgs. 121-145.

BEALE, Hugh, "Towards a Law of Contract for Europe: the work of the Commission on European Contract Law". A: Günter WEICK, *National and European Law on the Threshold to the single Market*. Peter Lang, Frankfurt, 1993, pàgs. 177-196.

CABANILLAS SÁNCHEZ, Antonio, "El ámbito de la responsabilidad precontractual o culpa *in contrahendo*". *Revista crítica de Derecho inmobiliario y registral*, n.º 628, 1995, pàgs. 747-788.

CAVANILLAS MÚGICA, Santiago, "Comentario a la Sentencia de 11 de abril de 2000". *Cuadernos civitas de jurisprudencia civil*, n.º 54, 2000, pàgs. 1141-1162.

DE CASTRO y BRAVO, Federico, "La promesa de contrato". *Anuario de Derecho civil*, 1950, pàgs. 1133-1186.

DE CUEVILLAS MATOZZI, Ignacio, "El concepto de oferta contractual en el comercio internacional: un análisis de los Principios de UNIDROIT desde la perspectiva del Derecho privado español". *Actualidad civil*, n.º 43, 1999, pàgs. 1421-1441.

DÍEZ-PICAZO, Luis:

- *Comentario al artículo 1.258 CC*. "Comentario del Código civil", tom II. Ministerio de Justicia, Madrid, 1991, pàgs. 436-438.
- *Fundamentos del Derecho Civil Patrimonial*. Volumen 1 i 2. Civitas, Madrid, 1993.
- "La formación del contrato". *Anuario de Derecho civil*, tom XLVIII, 1995-I, pàgs. 5-31.
- *La compraventa internacional de mercaderías. Comentario de la Convención de Viena*. Civitas, 1998.

DÍEZ-PICAZO, ROCA TRIAS, MORALES, *Los Principios del Derecho europeo de contratos*. Civitas, Madrid, 2002.

DURANY PICH, Salvador, "Sobre la necesidad de que la aceptación coincida en todo con la oferta: el espejo roto". *Anuario de Derecho civil*, 1992-II, pàgs. 1011-1096.

ESPIAU ESPIAU, Santiago, "La codificación del Derecho civil catalán en el proceso de unificación del Derecho europeo". *Derecho privado y Constitución*, n.º 14, 2000, p. 63-127.

FARNSWORTH, E. Allan, "Precontractual liability and preliminary agreements: Fair dealing and failed negotiations". *Columbia Law Review*, 1987, n.º 2, pàgs. 217-292.

FURMSTON, Michael, POOLE, Jill, NORISADA, Takao, *Contract formation and letters of intent*. John Wihey, England, 1998.

GARCÍA CANTERO, Gabriel, “Comentario al artículo 1.451 del Código civil”. *Comentarios al Código Civil y Compilaciones Forales*. Dirigits per Manuel ALBALADEJO, tom XIX. Edersa, Madrid, 1980, pàgs. 60-72.

GUARDIOLA SACARRERA, E., *La compraventa internacional. Importaciones y exportaciones*. Bosch, Barcelona, 1994.

HARTKAMP, A.S., HESSELINK, M.W. i HONDIUS, E.H. *Towards a European Civil Code*. Nijhoff, 1994.

HILSENRAD, Arthur, *Las obligaciones precontractuales*. Traducció de MENÉNDEZ PIDAL. Gongora, Madrid.

JORDANO FRAGA, Francisco, *La responsabilidad contractual*. Civitas, Madrid, 1987.

LAKE, Ralph B. i DRAETTA, Ugo, *Letters of intent and other precontractual documents. Comparative analysis and forms*. Dutterworth Legal Publishers, USA. 2ª. edic. 1994.

LALAGUNA, Enrique, “La función negocial de la promesa de venta”. *Estudios de Derecho Civil en honor del profesor Castán Tobeñas*, II. Universidad de Navarra, Pamplona, 1969, pàgs. 305-339.

LANDO, Ole, “El Derecho contractual europeo en el tercer milenio”. *Derecho de los negocios*, n.º 116, 2000, pàgs. 1-20.

LANDO, Ole i BEALE, Hugh, *Principles of European contract law*. Parts. I-II. Kluwer law International, 2000.

LOBATO DE BLAS, Jesús-María, “Consideraciones sobre el concepto de tratos preliminares”. *Revista general de legislación y jurisprudencia*, n.º 241, 1976, pàgs. 541-581.

McGUINNESS, “The effects of letters of intent”. *Construction Papers*, n.º 91, 1998, pàgs. 1-8.

MESSINEO, Francesco, *Manual de Derecho civil y comercial*. Tom IV. Ediciones jurídicas Europa-América, Buenos Aires, 1971.

MORENO QUEDADA, Bernardo, “La oferta de contrato”. *Revista de Derecho notarial*, 1956, pàgs. 107-253.

MORO LEDESMA, Sebastián, “El precontrato”. *Revista crítica de Derecho inmobiliario y registral*, 1934, pàgs. 1-660.

PIOTET, Paul, *Culpa in contrahendo*. Éditions Staempfli, Berna, 1963.

RIVERO HENÁNDEZ, Francisco a: LACRUZ BERDEJO, “Derecho de obligaciones”. *Elementos de Derecho Civil II*. Vol. 1.º. 3ª edició, Bosch, Barcelona, 1994.

ROCA SASTRE, Ramón M.^a, *Estudios de Derecho privado I. Obligaciones y contratos*. Editorial Revista de Derecho Privado, Madrid, 1948, pàgs. 1-18 i 322-362.

ROCA GUILLAMON, Juan, *Comentario al artículo 1.258 CC. "Comentarios al Código Civil y Compilaciones Forales"*. Dirigits per Manuel ALBADALEJO. Tom XVII, vol. 1º. Edersa, Madrid, 1981.

TREITEL, G.H., *The Law of contract*. London, 9ª edició, 1995.

VAQUER ALOY, Antoni, "La vocación europea del Derecho civil". *La Ley*, any XXIII, n.º 5535, de 2 de maig de 2002.

VIGURI PEREA, Agustín, *Los tratos preliminares: las cartas de intenciones y otros documentos legales precontractuales*. PPU, Barcelona, 1994.

WIEACKER, Franz, *El principio general de la buena fe*. Cuadernos Civitas, Madrid, 1982.

ZIMMERMANN, Reinhard, *Estudios de Derecho privado europeo*. Civitas, 2000.

